

Taş, H. (2020). Ortak kültürel öge: Zülfikar. *BUGU Dil ve Eğitim Dergisi*, 1(1), 71-84.
<http://dx.doi.org/10.46321/bugu.6>

ORTAK KÜLTÜREL ÖGE: ZÜLFİKAR

Prof. Dr. Hülya TAŞ

Bursa Uludağ Üniversitesi htas@uludag.edu.tr ORCID

Öz

Bıçaklar, kamalar, kılıçlar vb. aletler insanların, insan topluluklarının ve milletlerin hayatında ayrı bir yere ve öneme sahiptir. Önceleri daha basit şekilde yapılan bu aletler kesme, parçalama gibi hayatın günlük ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik kullanılmıştır. Ancak ilerleyen zamanlarda farklı gereksinimlerin ortaya çıkması ile birlikte bu aletler demirden ve çelikten yapılarak saldırı ve savunmanın vazgeçilmez objeleri hâline gelmişlerdir.

Kılıçlar, kesici aletlerin hiç kuşkusuz ki en gelişmiş türünü oluştururlar. Bu sebeple de akıllara öncelikle savaşı ve savaşları getirirler. Kılıçların farklı milletler tarafından geliştirilmiş çeşitli türleri olduğu ve bazı kılıçların da çok özel yapıldıkları bilinmektedir. İslam dininin dördüncü halifesi Hz. Ali'nin adıyla özdeşleşen "Zülfikar" da tarihte bilinen en meşhur kılıçlar arasında yer almaktadır.

Hz. Ali'nin katıldığı birçok savaşta kullandığı "Zülfikar" ve bu bağlamda geliştirilen Zülfikar kılıçları geride kalan tarihî süreçte İslam dünyasında (özellikle de Türkler arasında) İslamiyet'in, Alevî-Bektaşî inanın, savaşçılığın, yiğitliğin, ahiliğin, adaletin ve kardeşliğin sembolü olarak kullanılmıştır.

Bu makalede Zülfikar kılıçları üzerindeki yazı ve tasvirlerin günümüzde farklı inanca ve düşünceye mensup insanları birleştirici ve bütünlendirici yönü üzerinde durulmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Kılıç, Hz. Ali, Zülfikar, Zülfikar kılıçları, Ahilik, hoşgörü, kardeşlik.

COMMON CULTURAL ELEMENT: ZULFIQAR

Abstract

The cutlery such as knives, daggers, swords etc., occupy a separate place and importance in the lives of people, human communities and nations. These tools previously made of different materials and used as the cutting tools have been made of iron and steel and have become indispensable objects of attack and defense over time.

Undoubtedly the swords make up the most advanced type of the cutlery. For this reason, they firstly remind of the war and the wars. It is known there are hundreds of swords developed by different nations and that some swords were made very special. Also the

“Zulfiqar” identified with the name of Hadarath Ali, the fourth Caliph of the Islamic religion ranks among the most famous swords known in the history.

Zulfiqar used by Hadarath Ali in many wars he has attended and the swords of Zulfiqar developed in this context have been used as a symbol of Islam, Alawi-Bektashi belief, belligerence, bravery, Akhism and brotherhood in the Islamic world (especially among Turks) throughout the historical period left behind.

In this article, the unifying and integrating aspects of the scripts and portraits on the swords of Zulfiqar for the humans of different beliefs and opinions today are being emphasized.

Keywords: Sword, Hadarath Ali, Zulfiqar, the swords of Zulfiqar, Akhism, tolerance and brotherhood.

• Bıçak, Kama ve Kılıç Üzerine

Hammaddesi maden olan sanatlar içerisinde yer alan demircilik, demir madenini ısıtarak işleme ve biçimlendirmeye dayanan geleneksel bir zanaattır. Tarihin bilinen ilk dönemlerinden itibaren Türklerin hem kendi ihtiyaçlarını karşılamak hem de sosyal, dinî, askerî ve ticari bakımdan ilişkide buldukları milletler için saldırı ve savunma amaçlı bıçak, kama, hançer, kılıç gibi aletler yaptıkları ve bu aletleri yapmada da çok usta oldukları bilinmektedir.

Türk, Çin, Arap tarih ve coğrafya kaynakları incelendiğinde Türklerin atalarının demirci olduğundan bahsedilmektedir (İnan, 1998, s. 229). Bu kaynaklarda yazılanlardan Türk’ü atsız, kılıçsız, yaysız ve oksuz düşünmenin mümkün olmadığı görülmektedir. Bu sebeptendir ki kılıç, kılıcın yapıldığı demir ve bu kılıcı yapan demirci halkın düşüncesinde üstün bir değer kazanmıştır (Kaya, 1997, s. 1).

Bahattin Ögel, kılıcın uzak ve yakın doğu kültürlerinde olgun ve iptidai bir şekline rastlanmadığından Türk kılıcının menşeinin Altay olduğunu (Ögel, 1948, s. 431) belirtip en eski eğri kılıcın da Altay dağlarında bulunan Kudurga ve Katan kurganlarında, son tiplerinin de Stroski mezarlarında ele geçtiğini ifade etmektedir (Ögel, 1991, s. 159).

Savaş aleti olarak kullanılan kılıçlar şekilleri birbirinden farklı olup bu kılıçlar düz ve eğri olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır. Bu kılıçlar incelendiğinde düz kılıçların iki, eğri kılıçların ise bir tarafının keskin olduğu görülmektedir. Eğri kılıçların içinde yer alan ve diğer kılıçlardan daha kısa ve kavsinin içi keskin olanları “yatağan”, gittikçe daha fazla genişliğe, daha ağır ve silah görünümüne sahip olanlar ise “pala” olarak isimlendirilmiştir. (Eralp, 1993, s. 57).

Kılıçlar; “kabza”, “balçak”, “namlu” ve “kın” olarak bilinen dört bölümden oluşmaktadır. “Kabza”, kılıcın elle tutulan kısmı olup; ağaç, boynuz, kemik veya madenî maddelerden yapılmıştır. Namlunun aksi yönünde kıvrık olan armudi baş kısmı çarpışma esnasında kılıcın elden fırlayıp gitmesini önlemek içindir. “Balçak”, savaşta kılıcı kullanan kişinin elini karşı darbelerden korumak için kabza ile namlunun birleştiği yerde bulunan el siperidir. “Namlu”, kılıcın uzun madenî kısmıdır ve bu kısım çelikten yapılır. Süsleme bezeme ve hat sanatıyla şekillendirilir. Kılıcın kullanılmadığı zamanlarda, içerisinde muhafaza edildiği zarflara “kın” denmektedir. Kılıçların som altın, gümüş ya da ahşaptan yapılan kınları olduğu gibi demirden yapılanları da çoktur (Eralp, 1993, s. 57-63).

Asıl Türk kılıcı olarak adlandırılan eğri kılıçların en eski örneklerinden biri Topkapı Sarayı Müzesinde bulunan Fatih Sultan Mehmed’in kullandığı kılıçtır. Uzunluğu kabzasıyla birlikte 126,5 cm olan kılıcın kabzası mors dışındadır. Kalın sırtlı ve hafif eğri namlusunda uca

kadar uzanan enli bir kan oluşu bulunmaktadır. Namlunun bir yüzünde altın kakma kıvrık dal ve başka bitkisel bezemeler, diğer yüzünde celi sülüs hatla yazılmış besmele, hamdele, dua ve salatüselam içeren bir metinle Fatih'in, Osman Gazi'ye kadar giden dedeleri zikredilerek künyesi yazılmıştır (Bozkurt, 2002, s. 407). Kılıç o dönemlerde bir silah olmasının yanında anlamlı bir hediye sayılmıştır. Hükümdarlar tarafından namlusuna altın ve gümüş kakmalarla zafer ve saadet dilekleri, kelime-i tevhid, ayet ve hadisler işletilerek özellikle mülki ve askerî yetki verilmiş kişilere hediye edilmiştir. Kılıçlara, padişahların tahta çıkışlarında yapılan kılıç kuşanma törenlerinde, şehzadelerin sünnet ve geçit törenlerinde rastlanılmıştır. Ancak ateşli silahların yaygınlaşması ile birlikte kılıç kullanımının azalmasına bağlı olarak XVIII. yüzyıldan sonra Osmanlıların kılıç imalatı eski kalitesini kaybetmiştir. Artık kılıçlar törenlerde üniformaların bir aksesuarı olarak kullanılmaya başlanmış ve bu gelenek günümüze kadar sürmüştür (Bozkurt, 2002, s. 407).

Türkçenin temel kaynaklarında bıçak, kama, kılıç *vd.* aletlerle ilgili pek çok sözcüğün, sözcük grubunun, deyim, vecizenin ve atasözünün bulunmuş olması da Türklerin söz konusu aletlerle olan ilgisinin en büyük delillerinden birini oluşturur. Kılıç ile ilgili deyim ve atasözlerinden birkaçı şöyledir:

Kılıcı kınına koy-

Kılıcını arşa as-

Kılıç çek-

Kılıç kuşan-

Kılıç oynat-

Kılıç şakırdat-

Kılıçları ceylanlar gibi konuş-

Kılıçtan arta kal- / ölme-

Kılıçtan geçir-

At, avrat, kılıç emanet edilmez.

Bin akçalık kılıcı çek; bir akçalık yayı çekme.

Dil kılıçtan çabuk öldürür.

Dil kılıçtan keskindir.

Gâvurun ekmeğini yiyen gâvurun kılıcını çalar.

Kalem kılıçtan keskindir.

Kalemin ucu, kılıcın gücü (gibidir).

Keskin kılıcı canavarda denerler.

Kılıç "aman" diyene kalkmaz.

Kurtla koyun (bir arada olmaz); kılıçla oyun olmaz.

Türk karır / yaşlanır; kılıç karımaz.

Yaramaz demirden yahşi / güzel kılıç olmaz.

Yigidi kılıç değil, kötü söz öldürür (Yurtbaşı, 2013, s. 640).

• **H.z. Ali ve Kılıcı Zülfikar**

H.z. Ali 598 yılında Mekke’de doğmuştur. Babası, H.z. Muhammed’in amcası Ebu Tâlib’dir. Annesi Fatıma bint Esed’dir. H.z. Ali hem annesi hem de babası bakımından Hâşimî ailesindedir. Bu yıllarda Mekke’de çıkan kıtlık üzerine H.z. Muhammed amcasının geçim yükünü hafifletmek için H.z. Ali’yi himayesine almış ve onu beş yaşından Hicrete kadar olan dönemde kendi terbiyesinde yetiştirmiştir. H.z. Muhammed’e peygamberlik verildiği zaman H.z. Hatice’den sonra ona ikinci olarak inanan ve onunla ilk namaz kılan H.z. Ali şahsında ifadesini bulmuştur.

Mekke müşriklerinin kendisine ve Müslümanlara cefalarının gittikçe artırmaları üzerine Medine’ye hicret etmeye karar veren H.z. Muhammed, H.z. Ali’yi, kendisini öldürmeye gelecek olanları oyalaması için Mekke’de bırakmıştır. O da geceyi H.z. Muhammed’in yatağında geçirerek onun evde olduğu kanaatini uyandırmıştır. Daha sonra da H.z. Muhammed’in kendisine bıraktığı emanetleri sahiplerine iade edip yine onun emri uyarınca H.z. Muhammed’in kızı Fatıma, kendi annesi Fatıma ve yanındakilerle Mekke’den ayrılarak Kuba’da H.z. Muhammed’e yetişmiştir. Hicretin beşinci ayında muhacirler ile ensar arasında yakınlık ve dayanışma sağlamak amacıyla kurulan muahat sırasında H.z. Muhammed, H.z. Ali’yi kendisine kardeş olarak seçmiş, hicretin 2. yılının son ayında da onu kızı Fatıma ile evlendirmiştir. Bu evlilikten Hasan, Hüseyin ve ölü doğan Muhsin adlı erkek çocukları ile Zeynep ve Ümmü Külsûm adlı kız çocukları olmuştur. H.z. Ali, H.z. Fatıma’nın sağlığında başka evlilik yapmamıştır. Fatıma’nın vefatından sonra ise birçok defa evlenmiş ve çok sayıda çocuğu dünyaya gelmiştir (Fığlalı, 1989, s. 371).

H.z. Ali; Bedir, Uhud, Hendek ve Hayber başta olmak üzere hemen hemen bütün savaşlara katılmış; bu savaşlarda H.z. Muhammed’in sancaktarlığını yapmıştır. Ali b. Ebû Tâlib’in hicretten önceki hayatı hakkında kaynaklarda fazla bilgi yoktur. Ancak hayatı, menkıbevi ve efsanevi rivayetlerle örülü Şii kaynaklarında doğumundan itibaren ve kerametlerle dolu olarak anlatılır (Kandemir, 1989, s. 371).

Uhud’da ve Huneyn’de çeşitli yerlerinden yara almasına rağmen H.z. Muhammed’i bütün gücüyle korumuş; Hayber’de ağır bir demir kapıyı kalkan olarak kullanmış ve bu seferin zaferle sonuçlanarak Yahudilere galebe çalınmasında büyük payı olmuştur. Fedek’te Benî Sa’d’a karşı gönderilen seriyeyi (6/628) ve Yemen’e yapılan seferi (10/632) sevk ve idare etmiştir. Bu sonuncu sefer üzerine Benî Hemdân kabilesi Müslümanlığı kabul etmiştir. Tebuk Gazvesi’nde ise H.z. Muhammed’in vekili olarak Medine’de kalmıştır (Fığlalı, 1989, s. 371).

H.z. Ali ilk üç halife döneminde ne bir idari görevde bulunmuş ne de yapılan savaşlara katılmıştır. Kur’an ve hadis konusundaki derin ilminden dolayı hem H.z. Ebubekir’in hem de Ömer’in özellikle fıkhi meselelerde fikrine müracaat ettikleri bir sahabe olmuştur. H.z. Ömer zamanında, H.z. Muhammed’in Mekke’den Medine’ye hicret ettiği günün İslam tarihi için başlangıç kabul edilmesine dair teklif de onun tarafından yapılmış ve kabul edilmiştir (Fığlalı, 1989, s. 372). H.z. Osman’ın öldürülmesinden sonra H.z. Ali halife olarak seçilmiştir. Ancak Haricilerin düzenlediği bir suikastta vefat etmiştir.

H.z. Muhammed’in yanında İslam’ı öğrenen, Kur’an, hadis ve özellikle fıkıh alanında kendini kabul ettiren, katıldığı tüm savaşlarda büyük kahramanlıklar gösteren H.z. Ali, altmış üç yıllık hayatını İslam’a adayan üstün ahlak özellikleri olan bir şahsiyettir.

Tarihe bakıldığında Hz. Ali, Hz. Muhammed'in amcasının oğlu, damadı, gaza arkadaşı, sancaktarı ve İslam dininin dördüncü halifesidir. Hz. Ali Türkçe eserlerde "Allah'ın Arslanı, Haydar / Hayder, Saki-i Kevser, Şah-ı Velayet, Durr-i Necef, Padişah, Emirul-muminin, Ebu Turab, Murteza" gibi lakap ve isimler ile anılmıştır. İslamiyet'i kabul edip dünyada bu dinin bin yıldan daha fazla bayraktarlığını yapmış olan Türk milleti, bu özelliklere sahip Hz. Ali'yi gönlünün ve düşünce dünyasının merkezine yerleştirmiştir (Demir, 2011, s. 86).

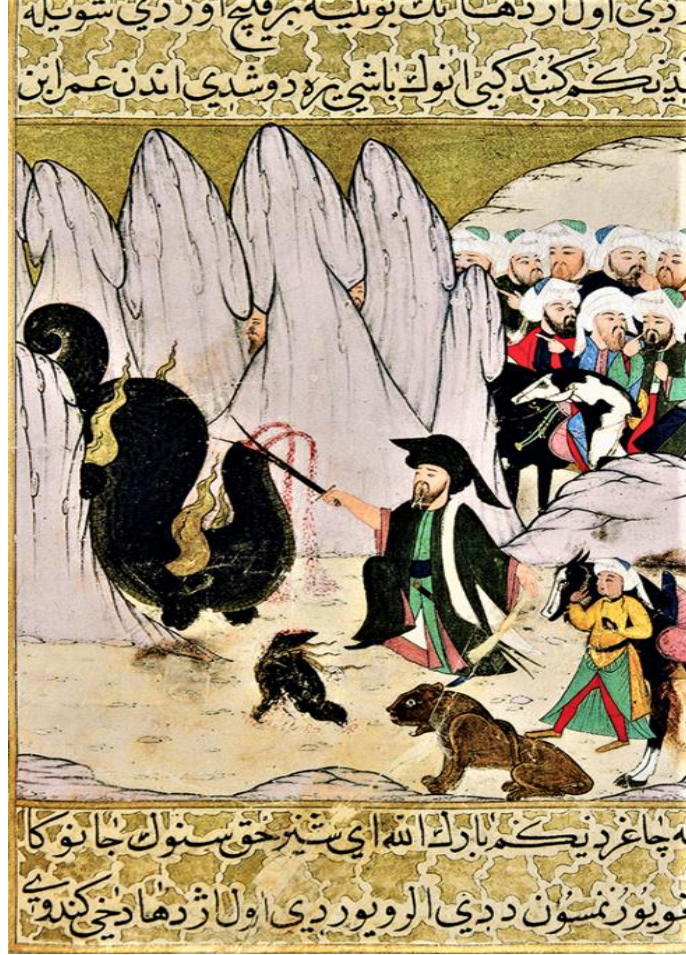

Foto 1: Hz. Ali'nin ejderhanın başını parçalamasını tasvir eden minyatür (Darîr, Sîretü'n-nebi, TSMK, Hazine, nr. 1223, vr. 70b) (www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c44/c440341.pdf)

Hz. Muhammed'in kullandığı daha sonra Hz. Ali'ye hediye ettiği Zülfikar -"sahip" anlamındaki 'zû' ile "omurga, boğum" manasına gelen 'fekar' kelimelerinden oluşan 'Zülfekâr' - Hz. Ali'nin iki tarafı keskin, ortası yivli kılıcının adıdır. Kelime, Türkçeye 'Zülfikar' şeklinde geçmiştir (Öz, 2013, s. 553).

Hz. Ali'nin kılıcı Zülfikar iki uçlu bir kılıçtır. Zülfikar, Topuzlu'ya göre: Bedir Savaşı'nda ganimet olarak alınan kılıç; Kaan'a göre: Uhud Savaşında Ebu Deccâne'nin savaşarak ucu iki parça olan kılıç; İbn Hişam'a göre de Gasanî'nin Hz. Muhammed'e hediyesi olan kılıçtır (Çetin, 1997, s. 423).

Türk insanının Zülfikar kılıcına karşı inancından olsa gerek ki, söz konusu kılıç birçok olağanüstü özelliklerle bezenmiştir. Zülfikar'ın Hz. Muhammed tarafından Hz. Ali'ye hediye edilmesine dair inanç şed kuşanma / kılıç kuşanma geleneğinin teşekkülü ve devamını sağlamıştır. Özellikle İslamiyet'in yayıldığı yıllar ile Türklerin Müslümanlığı kabul etmeleri dönemlerinden itibaren başta Zülfikar olmak üzere kılıç hakkında başka milletlerde olduğu gibi bizde de bir kılıç kültürü teşkil etmiştir (Çetin, 1997, s. 424).

Hz. Ali'den bahseden yazılı kaynaklarda genelde Zülfikar hakkında da bilgi verilmiştir. Halk arasında Zülfikar kılıçlarının iki ucunun farklı anlamları ifade ettiğine inanılmakta; Zülfikar'ın uzun ucunun kâfirlerle savaşmayı; iyiliği ve imanı; kısa ucunun ise nefisle savaşmayı, adaleti temsil ettiği düşünülmektedir.

Zülfikar'ın ortaya çıkışı konusunda çeşitli rivayetler vardır. Bunlardan biri Hz. Ali, Yemen'de demir kaide üzerinde duran taştan yontulmuş bir putu kırmış ve demirini Medine'ye götürmüştür. Ömer es-Saykal adlı demirci bu demiri eriterek her biri 7 arşın boyunda ve 1 karış eninde iki kılıç dökmüş, ortasına kanın akması için yivler açmıştır. Şii geleneğine göre Zülfikar, Hz. Musa'nın asası, on emrin taşındığı kutsal sandık ve kendi tabutuyla birlikte Hz. Âdem tarafından cennetten çıkarılmıştır.

İbn Mülcem tarafından zehirli bir hançerle yaralanan Ali çocuklarına bazı vasiyetlerde bulunmuş ve Düldülün sahraya, Zülfikar'ın da Necef denizine bırakılmasını emretmiştir. Hz. Ali bu vazifeyi önce Hasan'a vermiş, onun Zülfikar'a kıyamadığını anlayınca bu defa Hüseyin'i görevlendirmiş ve Hüseyin'den geri döndükten sonra gördüklerini anlatmasını istemiştir. Hüseyin, "Çün bıraktım Zülfikar'ı deniz kaydadı, kan oldu; ol aradan gitti" deyince Ali vasiyetinin yerine getirildiğinden emin olmuştur. Bir diğer inanışa göre Yemîni'nin Faziletname'sinde "Resûlullah vasiyyet eylemiştir / Ali'ye son deminde söylemiştir // Kuşanma Zülfikar'ı ba'de benden / Ki ben râzî. olam her hâlde senden" sözleriyle Hz. Muhammed'in ölümünden sonra Hz. Ali'nin Zülfikar'ı kullanmadığıdır (Sarıkaya 2013, s. 556).

Zülfikar ile ilgili yaygın olan bir görüş de Hz. Muhammed, Zülfikar'ı Hz. Ali'ye hediye ettikten sonra, bu kılıcı kendisinin ölümünden sonra kullanmamasını söylemiş; o da Necef Vadisi'ne atmıştır. Bu sebeple Zülfikar'ın bugün nerede olduğu bilinmemektedir (Tokel, 2006, s. 329).

Foto 2: Üzerinde Hz. Ali'nin temsili resmini ve Zülfikar tasvirini barındıran bir nazarlığın görüntüsü

Türk edebiyatında daima Hz. Ali'ye izafe edilerek anılan Zülfikar, yaygın inanişâ göre Döldül'le birlikte ona Allah tarafından bahşedilen efsanevi bir kılıçtır. Bu kılıç düşmanın konumuna göre bazen 40, bazen de 150 arşın uzunluktadır. Kan Kal'ası Cengi'nde Zülfikar'ın on kişi tarafından taşınamayacak kadar ağır olduğu; Umman Cengi'nde bir fili binicisiyle birlikte ikiye bölerek yerin 60 arşın derinliğine saplandığı; kırk kişiyi birden biçecek kudrete sahip bulunduğu ve düşmanın boynuna büyük bir gürültü ile indiğı anlatılmaktadır. Zülfikar, taşı kesecek kadar keskindir. Çıkardığı ateşle büyüleri yakıp yok eder (Demir ve Erdem, 2007, s. 347).

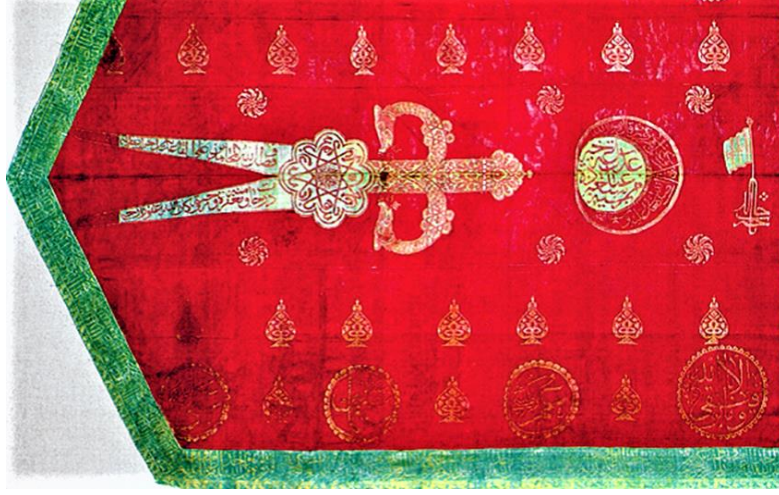

Foto 3: Üzerine altın ve gümüş iplikle Zülfikar türünde kılıç işlenmiş ipek bayrak (Stadtmuseum-Münster) (www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c44/c440341.pdf)

Abbasilerin son dönemine kadar macerası takip edilen Zülfikar'ın daha sonraki yüzyıllarda nerede olduğu önemli olmamış; bunun yerine pek çok boy, topluluk ve birlik Zülfikar'ı simge olarak kullanmaya başlamıştır. Zülfikar, Osmanlı piyade birliği, Yeniçerilerle bağlantılı olarak algılanmaya başlamıştır. Yeniçerilerin savaş sancağı üzerinde Zülfikar motifi bulunmaktadır. Rivayete göre Orhan Bey, yeni birlikleri Hz. Ali'nin koruması altına vermek için Yeniçerilere verdiği sancağın üzerine Zülfikar motifi işlemiştir. Osmanlı tarihinin sonraki dönemlerinde yalnız Yeniçeriler değil, aynı zamanda padişah da bu sancağı taşıyacaktır (Sarıkaya, 2004, s. 369).

İslamiyet'i yaymak için yazılan ve Seyyid soyundan gelen kahramanların mücadelelerini anlatan Battalnâme, Danişmendnâme, Saltuknâme gibi destanların yanı sıra "Kesikbaş Destanı, Ejderha Destanı, Kıssa-i Mukaffâ, Cenâdil Kalesi, Gazavât-ı Ali, Kan kalesi, Cengi Hayber Kalesi, Kıssa-i Kahkaha vb. cenknâmelerde Hz. Ali'nin başardığı olağanüstü mucizeler anlatılır" (And, 2007, s. 369).

Türklerin Oğuz boyu hakkında bilgi veren ve 15. yüzyılın ortalarında veya ikinci yarısında tespit edilen Dede Korkut Hikâyeleri'nde Hz. Muhammed ve üç halifesinden (Hz. Ebubekir, Hz. Osman ve Hz. Ali) söz edilirken Hz. Ali, kılıcı ile tanıtılmıştır:

Dede Korkut söylemiş, görelim hanım ne söylemiş: Ağız açup öger olsam üstümüzde Tanrı görklül. Tanrı dostı din serveri Muhammet görklü. Muhammed'ün sağ yanında namaz kılan Ebubekir Siddık görklü. Ahır, sıpara başıdır Amme görklü. Hecetinleyin düz okınsa Yâsin görklü.. Kılıç çaldı, din nevaleleri erlerin şahı Ali görklü. Alinün oğulları Peygamber nevaleleri Kerbela yazısında yezidiler elinde şehid oldı. Hasan ile Hüseyin iki kardeş bile görklü (Ergin, 1989, s. 75).

Salur Kazan'ın Evinin Yağmalandığı Boy'da kâfirler Salur Kazan'ın oğlu Uruz'u asmaya bir ağacın kenarına getirirler. Uruz bu ağaçla söyleşmek istediğini belirtir. Uruz ağaca dönüp söyleşirken Hz. Ali'nin kılıcının kını ve kabzasının da ağaçtan yapıldığını dile getirir ve şöyle der:

Ağaç ağaç dir isem sana erilenme ağaç,
Mekke ile Medinenün kapısı ağaç,
Mûsa Kelimün asası ağaç
Böyük böyük sularun köprüsi ağaç
Kara kara denizlerün gimisi ağaç
Şah-ı Merdan Alinün Düldülünün eyeri ağaç
Zülfikarun kınıyile kabzası ağaç
Şah Hasan ile Hüseyinün bişigi ağaç (Ergin, 1989, s.109).

Dede Korkut Kitabı'nın 3. nüshasında da İslamiyet ile ilgili bilgilere yer verilirken Hz. Ali atı Düldül ve Zülfikar ile anılmaktadır.'

Hakk Teâlâ gökten Kur'an'ı indirdi,
Arı dinli Muhammed'e okusun diye
Cebrail gelip Burak'ı getirdi: Habibim, dostum olan,
O Burak'a binip Mirac'a gelsin diye;
Ne zaman ki dost dosta yetiştı,
Doksan bir bin kelime ortalıktan geldi, geçti,
En sonunda, arı dinli dost Muhammed ümmetine danıştı,
Sözüyle rahmet edip şefaet etsin diye;
Uçmaklar düzenlendi, huriler bezendi,
Arı dinli dost Muhammed gelir cennetin kapısını açayım diye;
Ali Bindi Düldül'e, kuşandı Zülfikâr'ı, kâfirlere kılıç çaldı, benim dinim diye...
(Ekici, 2019, s. 155)

Zülfikar, divan edebiyatında ve halk edebiyatında özellikle Alevî - Bektaşî şairler tarafından bir mazmun olarak kullanılmıştır. Alevî - Bektaşî geleneğinden gelen şairlerin ve âşıkların göğüslerine Zülfikar şeklinde yaralar açtıkları / dövmeler yaptıkları ifade edilmektedir.

Her tarafta çekmişem sinemde şekl-i Zülfikar

Baş açık abdalınam gitmez dilimden yâ Ali (Tokel, 2006, s. 329).

• Zülfikar Kılıçları Üzerindeki Yazı ve Tasvirler

Süs ve kullanım eşyaları üzerine işlenen damgalar, tasvirler, resimler ve diğer epigrafik öğeler (yazılar), söz konusu eşyaların (araçların, gereçlerin vd.) süsleme ögesi olmalarının yanında onların sahiplerinin kimlikleri, yaşayışları ve inanışları hakkında da önemli bilgiler verirler.

İslam ülkelerinin edebiyat ve kültürlerinde Zülfikar'a geniş yer verilmiş, Osmanlı sanatında çeşitli malzemeler üzerine Zülfikar resmedilmiştir. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde kayıtlı Siyer-i Nebî (Hazine, nr. 1223) ve Falnâme (Hazine, nr. 1703) gibi minyatürlü yazmalarda Hz. Ali'nin Zülfikar'la düşmanlarını, ejderi ve aslanı öldürüşü tasvir edilmektedir. Barbaros Hayreddin Paşa'nın İstanbul Deniz Müzesinde muhafaza edilen sancağında Zülfikar motifi bulunmaktadır. Zülfikar bazı mezar taşlarına da konu olmuştur. Osmanlı devrinde sevilerek giyilen tılsımlı gömleklerin bir kısmında, Bektaşîlik'te ve çeşitli tarikatlarda, Hz. Ali'ye ait hat ve levhalarda Zülfikar motifi yaygın olarak işlenmiştir (Öz, 2013, s. 554).

• Zülfikar'ın Üzerindeki Aslan Tasviri

Zülfikar'ın üzerine işlenen “aslan” tasviri Hz. Ali'yi temsil etmektedir.

Hz. Ali, “Esedullâh” lakabının doğrudan bir tercümesi olan “Tanrı aslanı”, “Allah'ın aslanı” sıfatıyla zikredildiği gibi; Haydar lakabının Türkçe karşılığı olan “aslan” sıfatıyla da zikredilmektedir. Bu tercih de aslan kelimesinin Türkçede daima güç, cesaret gibi övgüye değer hususiyetleri hatıra getirmesi kadar Hz. Muhammed'in Miraç'ta Hz. Ali'yi “aslan” olarak zikretmesinin de rolü büyüktür.

Foto 4: Üzerinde aslan tasviri ve “lâ fetâ illa alî, lâ seyfe illâ Zülfikar” ifadesi bulunan bir kılıcın görüntüsü

Bir diğer rivayete göre Hz. Fatıma rüyasında Hz. Ali'yi aslan suretinde görmüş ve Ali'ye bu ismi vermiştir (Çetin, 1997, s. 169).

Hz. Ali'nin kişiliğine ve gücüne ışık tutması bakımından Hayber Kalesi vakası da Şia inançları arasında önemli bir yere sahiptir ve Cebrail'in ağzından Hz. Muhammed'e aşağıdaki şekilde anlatılmaktadır:

Cebraîl Ali Merhab'a vurmak için kılıcını kaldırdığında Yüce Allah İsrâfil ve Mikâil'e bütün gücüyle vurabilmesi için, onun kollarını havaya kaldırmasını emretti. Ali de Merhab'a öyle vurdu ki, zırhıyla birlikte vücudu iki parçaya ayrıldı; aynı şekilde atı da iki parçaya bölündü. Ali'nin kılıcı yerin alt tabakalarına kadar saplandı. Bunun üzerine Allah bana “Ey Cebraîl, yerin altına in ve Ali'nin kılıcının yeryüzünü ayakta tutan öküze ulaşmasına engel ol ki yeryüzü sarsılmasın.” dedi. Ben de indim ve kılıcı tuttum. Kanatlarımda Lût kavminin yedi şehrinde daha ağır bir yük vardı. Kılıcı yedi kat yerden çıkardım. Kanadımın tüylerinden birisi üzerine koyarak semaya doğru kaldırdım. Allah'ın seher vaktinde onu, oraya bırakmasını emretmesine kadar bekledim. Ali'nin kılıcından daha ağır bir şey görmedim (Yörükân, 1998, s. 249).

• Zülfikar'ın Üzerindeki “lâ fetâ illa alî, lâ seyfe illâ zülfikar” Cümlesi

Fetâ, Arapçada “yiğit”, “kahraman”; “seyfe” de “kılıç” anlamına gelmektedir. İllâ ise “yoktur” anlamındaki olumsuzluk kelimesidir.

Foto 5: İnternette bir alışveriş sitesinde yer alan üzerinde Hz. Ali'nin resmi ve “lâ fetâ illa alî, lâ seyfe illâ Zülfikar” ifadesi bulunan bir kılıcın görüntüsü

La fetâ illâ Ali cümlesi: “Ali'den başka kahraman / yiğit ahi yoktur”; La seyfe illâ Zülfikar cümlesi ise “Zülfikar adlı kılıçtan başka kılıç da yoktur.” anlamına gelmektedir. Bu cümleler Hz. Ali'yi ve onun kullanmış olduğu kılıcı övmek için söylenmiştir.

Fütüvvet kavramının temeli tasavvufa dayandığı için bu tür eserlerin hepsinde tasavvufi nitelik ağır basar. Umumiyetle fütüvvet anlayışı Hz. Âdem'den başlayarak Hz. Muhammed de dâhil olmak üzere bütün büyük peygamberlerin vasıflarıyla izah edilmiştir. Ancak fütüvvet kavramının belli bir teşkilatı ifade etmeye başladığı 13. yüzyıldan itibaren (özellikle Ahilik kurumu içinde yazılan fütüvvetnâmelerde) bu kavramın birtakım menkıbevi rivayetlerde Hz. Ali'ye dayandırılmasına özen gösterilmiştir. Fütüvvet geleneği içinde Hz. Ali'nin Hz. Muhammed'den gelen fütüvvet anlayışını en iyi temsil eden kişi olduğuna inanılmıştır. Lâ fetâ illâ Alî, lâ Seyfe illâ zülfikar (Ali'den başka fetâ; Zülfikar'dan başka kılıç yoktur.) sözü Hz. Muhammed tarafından söylenen bir hadis olarak kabul edilmektedir (Alyılmaz, 2011, s. 50).

Kimileri ise bu sözün Bedir Savaşı sırasında melekler tarafından seslendirildiğine inanmışlardır (Tokel, 2006, s. 329). Hz. Ali, ideal “feta” kimliğiyle bir sembol hâline getirilmiş; hemen hemen bütün fütüvvetnâmelerde ona ve Zülfikar'a özel bir yer ayrılmıştır.

Foto 7: Zülfikar şeklinde yapılan kolye uçlarından bir görüntü

• Hoşgörü ve Kardeşliğin Sembolü Zülfikar

İslam inancında Zülfikar'ın gizemli ve olağanüstü özelliklere sahip bir kılıç olduğu görüşü yaygındır. Bu görüş Alevî-Bektaşî anlayışına mensup olanlar tarafından daha fazla kabul görmektedir. Bu sebeple de Zülfikar kılıçları Hz. Ali'nin gizemli kılıcı olmasının yanında Alevî-Bektaşî anlayışa mensup olanların da dinî ve kültürel kimliklerinin sembolü olarak kabul edilmiştir. Yani Zülfikar, Alevî, Bektaşî, Sünnî inaniş ve anlayışa mensup her Müslüman için ortak değerdir; hoşgörü, ilim, adalet ve kardeşliğin sembolüdür.

Sonuç ve Öneriler

Kılıçlar tarihte birçok kesici âlet gibi savunma ve saldırı aleti olarak kullanılmıştır. Zülfikar da bunlardan biridir. Ancak diğer kılıçlardan farklı olarak gerek geçmişte gerekse günümüzde İslam dinine mensup olanlar arasında Zülfikar'ın gizemli ve kutsal bir kılıç olduğu inancı hâkimdir. Bu fikrin temelinde ise Zülfikar'ın hem Hz. Muhammed hem de Hz. Ali tarafından kullanılmış olmasının yanı sıra, Hz. Muhammed tarafından Hz. Ali'ye hediye edilmesi, fütüvvetin / ahiliğin sembolü olması düşüncesi yatmaktadır. Zülfikar bu sebeple bir kılıç olmasının ötesinde Sünnî ve Alevî inanca mensup olanları birleştiren ortak kültürel bir değer ögesidir. Günümüzde takılarda, süs eşyalarında kullanılan Zülfikar motifi bize Hz. Ali'nin sahip olduğu değerleri hatırlatmaktadır. Bu değerlerin unutulmaması ve yaşatılması için Zülfikar ile ilgili inanmalar, sözlü ve yazılı kaynaklar, görseller ve belgeseller hazırlanarak gelecek kuşaklara aktarılmalıdır.

Kaynaklar

- Alyılmaz, S. (2011). *Risâle-i müze- düzlük*. Ankara: Elik Yayınları.
- And, M. (2007). *Minyatürlerle Osmanlı- İslâm mitologyası*. Yapı Kredi Yayınları.
- Bozkurt, N. (2002). Kılıç maddesi. *TDV İslam Ansiklopedisi, C 25*. Ankara: TDV İslam Araştırmaları Merkezi. 405-408.
- Çetin, İ. (1997). *Türk edebiyatında Hz. Ali cenknâmeleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Demir, N. (2011). Türk düşünce dünyasında Hz. Ali. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, 60, 85-104.
- Demir, N. ve Erdem, M. (2007). *Hazret-i Ali cenkleri*. Ankara: Destan Yayınları.
- Ekici, M. (2019). *Salur Kazan 'ın yedi başlı ejderhayı öldürmesi*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Eralp, N. (1993). *Tarih boyunca Türk toplumunda silah kavramı ve Osmanlı imparatorluğunda kullanılan silahlar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Ergin, M. (1989). *Dede Korkut kitabı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Fığlalı, E. R. (1989). Ali. *TDV İslam Ansiklopedisi, C 2*, 371-374. <https://islamansiklopedisi.org.tr/ali#1> Erişim tarihi: 03.04.2020.
- İnan, A. (1998). Türklerde demircilik sanatı. *Makaleler ve İncelemeler, C 2*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Kandemir, M. Y. (1989). Ali. *TDV İslam Ansiklopedisi, C 2*, 375-378. <https://islamansiklopedisi.org.tr/ali#2> Erişim Tarihi: 03.04.2020.

- Kaya, D. (2007). Sivas'ta bıçakçılık. http://turkoloji.cu.edu.tr/HALK%20EDEBIYATI/dogan_kaya_sivas_bicakcilik.pdf. Erişim Tarihi: 30.03.2020.
- Korkmaz, E. (1994). *Ansiklopedik Alevilik-Bektaşılık terimleri sözlüğü*. İstanbul: Ant Yayınları.
- Ögel, B. (1948). Türk kılıcının menşe ve tekâmülü hakkında. *DTCFD*, 5(6), 431-460.
- Ögel, B. (1991). *İslamiyetten önce Türk kültür tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Öz, M. (2013). Zülfikar. *TDV İslam Ansiklopedisi*, C 44, 553-554. <https://islamansiklopedisi.org.tr/zulfikar#1> Erişim Tarihi: 25.03.2020.
- Sarıkaya, M. Y. (2004). *Türk-İslam edebiyatında Hz. Ali*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tokel, D. A. (2006). Zülfikar. *Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Yörükan, Y. Z. (1998). *Anadolu'da Aleviler ve tahtacılar*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Yurtbaşı, M. (1996). *Sınıflandırılmış Türk atasözleri*. Ankara: Özdemir Yayıncılık.

Extended Abstract

Knife is one of the oldest and the most significant tools invented by the mankind to meet some natural requirements, maintain own existence and ensure self-defense. The knives previously made from simple substances (Like stone, obsidian and bone) and when the mankind has identified and utilized other minerals in nature (like copper, bronze and iron) and afterwards it has been started using metal to make it as well. Upon discovery of steel, the knives and the art of cutlery have almost experienced their golden age.

The humans, human communities and nations have also needed distinct types of knives that play significant role in their lives and developed distinctive types hereof. Previously being a small cutting tool used basic needs, the knife has paved the path for the birth and development of defense and attack weapons as well, like dagger and sword in the historical period left behind.

Especially being in the Asian geography, Turkish tribes and communities living in different geographies of the world have also made their names to be praised in both making and using the knives, daggers and swords starting from the early periods of the known history. It is well-known that the Turks and the nations with whom the Turks had a historical linkage from the aspect of their needs not only social, military, commercial and also religious aspects have made attacking and defending – purpose knives, daggers, swords etc. and very proficient in making them.

Likewise, presence of a great deal of words, set of words, expressions, sayings and proverbs related to the instruments such as knife, dagger and swords in the basic resources of Turkish language makes up one of the biggest evidences of interest of Turks felt against said instruments too. Some of the expressions and proverbs related to the sword are as follows:

Unsheathe the sword -

Hang your sword into universe -

En gadre -

Gird your sword -

Swing sword -

Make sword clashing -

Talk about sword like gazelles' speech -

Stay away from sword - / Don't die -

Putting to the sword -

Horse, spouse, sword are not entrusted.

Swing a 1000 dime – sword but, do not draw one dime – bow.

The language kills faster than a sword.

The language is sharper than a sword.

One who eats bread of a disbeliever steals the sword of disbeliever.

Pencil is sharper than a sword.

Point of a pencil is the power of a sword.

Sharp sword is tested on a monster.

Sword does not rise to one who “asks for mercy”

Wolf and sheep cannot get along (at the same place), no play with sword.

Turk gets confused / aged, sword does not.

No beauty / nor a nice sword from useless iron.

A bad word kills a brave, not a sword (Yurtbasi, 2013, p. 640).

Hadarath Ali is a personality who possessed superior characteristics, learned Islam besides Hadarath Muhammad, demonstrated great heroisms in the wars in which he has taken part and devoted his sixty-three year – life span to Islam.

When looked through the history, Hadarath Ali is the son of Hadarath Muhammad's uncle, son-in-law, holly war companion and fourth caliph of Islam religion. Hadarath Ali has been commemorated with the names and nicknames such as the Lion of Allah, Haydar / Haydar (Brave), Waterman of Kevser, Head Guardian, Pearl of Najaf Desert, Sultan, Trustworthy Person of Believers and Mortaza in Turkish literature. After having accepted the Islam, Turkish nation that has acted as the banner bearer of this religion for more than one thousand years has placed Hadarath Ali enjoying these qualifications into the center of its heart and opinion world (Demir, 2011, p. 86).

The seals, depictions, portraits and other epigraphic items on the ornamental and utensils give important information about the identity, lifestyles and beliefs of their owners as well as being the ornamental elements of the said items (tools, utensils etc).

As a graphical element on the Zulfiqar, a depiction of a “Lion” is come across.

While Hadarath Ali is mentioned with the nickname of “Esedullah” meaning directly “Lion of Allah”, he is also mentioned with the nickname of “Haydar” corresponding to “Lion” in Turkish. Even in this preference, Hadarath Mohammad who has mentioned Hadarath Ali as a

”Lion” at the miraj had played a great role as much as the word of lion which always reminds of the praiseworthy qualifications like power and brave in Turkish language as well.

In Islamic belief, the opinion that Zulfiqar possesses mysterious and extraordinary features. This opinion received more recognition by those belonging to Alawy-Baktashy understanding. For this reason, as well as being the mysterious swords of Hadarath Ali, it has also been recognized as a symbol of the religious and cultural identities of those belonging to Alawy-Baktashy understanding. Today, both the love felt against Hadarath Ali and recognition of his Zulfiqar sword to be mysterious and holy sword have allowed those who have different opinion, belief and understanding to get associated to integrate with Hadarath Mohammad and Turkish-Islamic Guild / Sufism around the same object. In other words, Zulfiqar is the common value for every Muslim who belongs to belief of Alawy, Baktashy, Sunni and the symbol of tolerance and brotherhood.

